

HATAY HİRİSTİYAN ARAPLARINDA GÖÇ OLGUSU VE GÖÇÜN EVLİLİK GELENEKLERİNE ETKİSİ

Abdullah Balcıoğulları (*)

(Türkiye)

Değişime karşı koymak imkansızdır. Dünya’da hayata dair ne varsa her an değişmekte ve bunun sonucunda farklılaşmaktadır. Fakat değişimde farklı olan değişimin hızıdır, bu yüzden değişim her yerde ve her alanda aynı hızda olmamaktadır. Toplumların da değiştiği ve değişime karşı çıkıldığı bilinir. Genellikle de kapalı toplumların değişime daha fazla karşı koydukları ve geçmişten taşıdıkları kültür ve geleneklerini korumaya çalıştıkları görülür. Farklı etnik veya dini inançlara sahip olan toplumlarda gelenek ve görenekler kimliği ve kültürü koruyabilmek için daha fazla önem taşır.

Toplum gelenek ve göreneklerinin değişim hızı fazla değildir. Normal şartlarda yavaş bir değişim gösterir, fakat bilim, teknoloji ve iletişimin etkisiyle bu değişim geçmiş dönemlere göre oldukça hızlanmıştır. Ayrıca kültürel değişimi hızlandıran ve gelenek ve göreneklerin farklılaşmasını sağlayan bir diğer faktör de göçtür.

Bilindiği göç her toplumda yaşanan bir nüfus hareketidir ve insanların kültürlerinin değişiminde çok önemlidir. Özellikle yurt dışına yapılan göçler toplumun geçmişten günümüze taşıdığı değerlerin bir süre sonra yurt dışında ve göç edilen yerde doğup büyüyen yeni nesil için önemini kaybedecektir. Dış göçün yoğun bir şekilde yaşandığı Türkiye’de farklı kültürlerden biri de Hıristiyan Araplardır. Dünya’da Hıristiyan Araplar, Hıristiyanlığının ortaya çıktığı Ortadoğu’da varlıklarını devam ettirmektedirler ve Lübnan başta olmak üzere (nüfusun % 46,2’si), Suriye, Ürdün, Irak, Filistin, Mısır ve çok az da Türkiye’de bulunmaktadır. Türkiye’de ise Hatay (en yoğun) başta olmak üzere Mardin ve Mersin’de bulunmaktadır. Türkiye’nin güneyinde bulunuyor olmalarının sebebi ise Ortadoğu’daki Hıristiyan Arapların uzantıları olmaları sebebiyledir.

Yaygın kanının aksine Dünya’daki Arapların tamamı İslamiyet’i seçmemiştir, İslamiyet öncesi inançlarını devam ettirenler olmuştur. Hıristiyanlığın ortaya çıktığı coğrafya olan Ortadoğu’da halen varlıklarını devam ettirmektedirler. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu coğrafyada yaşarlarken, imparatorluğun parçalanması sonucu farklı devletlerde yaşar duruma düşmüşlerdir.

(*) Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi

Araştırma konusunu oluşturan Türkiye'deki Hıristiyan Araplar pek duyulmamıştır ve günümüzde Hatay'da Antakya, Altınözü, İskenderun ve Samandağı İlçelerinde yaşamaktadırlar. 1980'lere kadar Hatay'ın Yayladağı İlçesi'nde de Hıristiyan Araplar yaşarken, özellikle yurtdışına Antakya'ya ve Mersin'e göç etmeleri sonucu günümüzde sadece bir kişi kalmıştır.

Hz. İsa'ya inanlara "Hıristiyan" ismi yeryüzünde ilk defa Antakya'da verilmiş ve Dünya'nın ilk kilisesi yine burada inşa edilmiştir. İlk kilise olarak kabul edilen Saint Pierre Kilisesi günümüzde Hıristiyanlarca hac yeri olarak kabul edilmekte ve her yıl 29 Haziran'da hac ayını düzenlenmektedir. Bu açıdan önem taşıyan Antakya ayrıca Dünya'daki beş büyük patriklikten birisidir (diğerleri İskenderiye, Kudüs, Fener, Moskova Patrikhaneleridir). Fakat Günümüzde Antakya Patrikhanesi, Antakya'da bulunmamaktadır. Hatay'ın anavatana katılmasıyla beraber patrikhane Suriye'nin başkenti Şam'a taşınmıştır, fakat ismi halen resmen Antakya Patrikhanesi'dir.

Hatay'daki Hıristiyan Arapların sayısına bakacak olursak Antakya'da 1800- 2000 kişi, Altınözü'nde 3500 kişi, İskenderun'da 2500 kişi ve Samandağı'nda 2500- 3000 kişidir. Ayrıca Hatay'ın dışında Mersin'de de 175 hane Hıristiyan Arap bulunmaktadır.

Evlilik geleneğini ele aldığımız Altınözü Hıristiyan Arapları ise günümüzde Sarılar Mahallesi'nde 2000 kişilik nüfusa sahiptir, fakat bununla beraber 3500 kişilik nüfus ise Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşamaktadır. Ayrıca Altınözü İlçesi'nin Tokaçlı Köyü'nde ise 350 kişilik bir nüfus yaşamaktadır ve bunun dışında 1500 kişi ise yine Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bulunmaktadır. Hıristiyan Araplar dış göç olgusunu en ciddi şekilde yaşamaktadırlar ve Anadolu kültürünü oluşturan renklerden biri de bitme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Günümüzde nüfusun üçte ikisi yurt dışında yaşamaktadır ve özellikle gençler ilköğretimi tamamladıklarında yurt dışına gitmektedirler. Memlekette kalanlar ise daha çok yaşlılardır. Yaz mevsiminde ise Altınözü'nün nüfusu üç katına kadar çıkmaktadır. Özellikle temmuz ve ağustos aylarında Avrupa'da yaşayan Hıristiyan Araplar, izinlerini kullanmak için Türkiye'ye gelmekte ve bu süre içerisinde kendilerine uygun kendi kültürlerinden bir eş seçme yarışına girmektedirler. Zaman kısıtlı olduğu için de geçmişten günümüze gelen pek çok gelenek önemsenmemekte ve unutulup gitmektedir.

Günümüzde geleneklerde görülen değişimleri Hıristiyan Arapların evlilik geleneklerinde açık bir şekilde görebiliriz. Daha önceleri kapalı bir toplum olarak kendi kültür ve gelenekleriyle yaşarken, 1980'lerden sonra hız kazanan dış göç sebebiyle bu adet ve geleneklerinin kaybolduğu görülmüştür.

Altınözü'ndeki Hıristiyan Araplarda 1980'lere kadar evlilik geleneğinde ailenin sözü çok hakimdi ve aileler erkek çocuklarına kendi beğendikleri kızı isterdi. Hem kızın hem de erkeğin bu karara itiraz hakkı yoktu. Evliliğe karar vermede ailenin sözü geçerliydi. İstenecek kız belirlendikten sonra bir aracı aile ile kız evine haber gönderilir. Onlar da kabul ederlerse kız evine köyün papazı ile erkek tarafından sözü dinlenen aile büyükleri giderdi. Kız isteme “kızımızı beğendik ve sizinle akraba olmak istiyoruz” veya herhangi bir akrabalık varsa “akrabalık bağımızı güçlendirmek isteriz” şeklinde konuşmalarla yapılırdı. Eğer kız tarafı aileyi beğenirse erkek tarafına birkaç gün sonra tekrar gelmelerini söylerdi. Eğer beğenmemişlerse bu durumda kızlarına danışmak ve onun da fikrini sormak gerektiğini söyleyip, daha sonra da kızlarının istemediğini söylerlerdi.

Kız istenirken eğer kız evi güler yüzlü ve sıcak davranmışsa, ikinci gidişte eli boş gidilmez beraberlerinde çerez, incir gibi yiyecekler götürülürdü. Ayrıca ikinci gidişte kıza çeyiz olarak alınması gereken eşyalar ile altın miktarı konuşulurdu. Kıza çeyiz olarak erkek tarafının maddi durumuna göre altın istenirdi ve yine çeyiz olarak mutlaka bir tane duvar aynası, sandık, çarşaf, gelinin düğünde giyeceği özel işlemeli kadife ceket, düğün sonrası tebriğe gelenlere dağıtılmak üzere tülbent ve mendil istenir ve çeyizde alınır. Akik taşından yapılmış bilezik nişan yüzüğü yerine geçerdi. Yeni evlenecek olanlar ayrı bir evde oturmayacağı için yeni ev eşyası alınmazdı.

Nişan zamanı bütün akrabalar, komşular ve dostlar davet edilirdi. Her davetli beraberinde nişanda yemek için özellikle “burma tatlısı”, künefe, baklava, içli köfte tepsilerle gelin evine getirilirdi. Akşam yemeğinin ardından yenilen tatlılarla alınan altınlar takılır ve nişan gerçekleşmiş olurdu. Nişan süresi birkaç ay olabileceği gibi birkaç yıl da olabilirdi.

Altınözü'ndeki Hıristiyan Araplarda kız ve erkek rahatlıkla bir arada bulunabilir, konuşabilir, düğünlerde halay çekebilirken, nişandıktan sonra kesinlikle nişanlı kız ve erkek konuşamazlardı. Damat, kız evine gittiğinde kız damatla konuşmaz, oturduğu zaman arkasına minder vermez, misafirlere herhangi bir şey ikram edildiği zaman damada ikram etmez, hatta damadın yüzüne dahi bakamazdı. Erkek tarafı gidine kadar diğer odada bekler, ancak herhangi bir şey ikram edildiğinde ortaya çıkabilirdi. Düğün ve bayramlarda çekilen halayda kız halaya girmişse erkek; erkek halaya girmişse kız o halayda yer alamazdı. Nişanlılık döneminde gelin ve damat birbirlerini neredeyse hiç göremezlerdi. Nişanlanıp ayrılan kızın ise tekrar nişanlanması ise çok zordu ve ancak kendisinden yaşça daha büyük veya eşi ölmüş biriyle nişanlanıp evlenebilirdi.

Düğünden ve dini nikahın kıyılmasından yaklaşık bir hafta önce mutlaka resmi nikah kıymaktadır çünkü papaz resmi nikahı olmayanların dini nikahlarını kıymamaktadır.

Düğünden yaklaşık bir hafta önce düğün hazırlıkları başlardı. Düğünden dört gün önce akşam gençler toplanır ve düğün yemeğinde kullanılmak üzere şehriye yapılırdı. Şehriye yapıldıktan sonra ise kızlı erkekli şarkılar söylenir, oynanır, halaylar çekilirdi. Ertesi gün de düğünde yine düğün yemeği için yöresel adı “hirise” olan keşkek benzeri yemek için buğday yıkanır ve dövme yapılırdı. Dövme hazırlama işlemi bittikten sonra yine şarkılar söylenir, halaylar çekilir oynanırdı. Ertesi akşam ise tekrar toplanılır, fakat bu defa gelinin kınası yakılırdı. Bu kutlamalar kadınlı erkekli yapılırdı. Gelin kınasının ertesi gecesi ise damat için kına gecesi yapılırdı. Bunun için geniş kapı önünde ve tercihen damat evine yakın bir alanda masalar kurulur ve mezelerle beraber içki içilip eğlenilirdi.

Asıl kutlama pazar akşamı yapılırdı ve bunun için gündüzden hazırlıklar başlardı. Akşam düğün yemekli olduğu için özellikle evli kadınlar, akraba ve komşular yemek hazırlamaya başlardı. Akşam düğün için özellikle pirinç pilavı, kuru fasulye, dolma- sarma, dövme (hirise- aşure de deniyor) ve boğma rakı hazırlanırdı. “Nikah Gecesi” adı verilen bu akşam için damat ve arkadaşları tüm köyü davet ederdi. Öğleden sonra çala oynaya damat evinden gelini almaya gidilirdi. Gelin evi ne kadar uzak olursa olsun yürüyerek ve yol boyunca oynanarak gidilirdi. Gelinin evinin önünde kısa bir süre oynanır ve gelini erkek kardeşleri varsa onlar yoksa babası koluna girerek çıkarırdı. Gelin getirilen ve süslenilen ata bindirilir ve yine oynayarak kiliseye gidilirdi. Gelin, damat, akraba ve komşular nikaha katılır ve nikahın bitiminde, kiliseden çıkınca oynayarak damat evine giderdi. Damat evine girmeden önce damadın yakın akrabaları damdan insanların başına şeker, para ve çerez serperdi. Gelin eve girmeden önce girmez, koyun, dana veya altın bilezik isterdi. Kayınbaba da gelinin isteğini kabul ettiğini söyleyince kız eve doğru yönelirdi. Eve girmeden kapının önünde gençler ellerinde bir bıçakla beklerlerdi. Gelinin girmesine izin vermezlerdi ve damadın babası da gençlere ne istediklerini sorar, gençler de horoz, içki veya sigara talep ederlerdi. Damadın babası da gençlere istediklerini verir böylece gelinin girmesi sağlanırdı. Kapıya gelindiğinde daha önce hazırlanan bir miktar hamuru kapının üstüne yapıştırır ki, böylece gelin olduğu bu eve hamur misali yapışsın. Hamuru yapıştırdıktan sonra kötülükler ve nazar kaybolsun diye de bir tane cam bardak yere atılarak kırılır, son olarak bir tane narı, eve bereket getirmesi için kırar ve içinden birkaç tane yiyerek arkasında duran gençlere fırlatır. Bu narı kapanın kısmetinin açılacağına inanılırdı.

Gelin eve girdikten sonra komşular ve akrabalar gelini görmek için eve gelirlerdi. Akşam havanın kararmasıyla düğün başlardı, gelinin ailesi kesinlikle düğüne gitmezdi. Evde gelin ise düğüne katılmaz evde bazı akrabalar, komşularla beklerdi.

Eskiden gelin erkek evine geldiğinden yeni eşya alınmazdı ve genelde evler geniş olmadığından oda sayısı az olduğundan yeni evli çifte tek başına kalacakları bir oda verilir, ailenin diğer fertleri ise hepsi bir arada tek bir odada kalırlardı. Aynı evde birden fazla gelin kaldığı için her bir çift sırayla baş başa kalabilecekleri odayı sırayla kullanırdı. Düğünün ertesi günü gelin odanın kapısında bekler ve yaş farkı gözetmeksizin tebriğe gelenlerin ellerini öperdi. Gelenler geline para takar ve gelin de tebriğe gelenlerin en büyüğüne mendil, tülbent veya havlu hediye ederdi.

Kadının çocuğunun olmaması, aldatma ve delilik gibi çok özel durumlar haricinde inanç gereği boşanma yoktur. Hıristiyan Araplarda bir insana hayatında tek nikah hakkı verilmiştir. Bu yüzden 1980'lere kadar Hıristiyan Araplarda boşanmış insan sayısı neredeyse hiç yoktu.

Hıristiyan Araplar, 1960'lardan başlayarak 1980'lerde hızlı bir şekilde Batı Avrupa ülkelerine göç etmeye başlamışlardır. En fazla Almanya ve Fransa'ya göç etmişlerdir. Bunun dışında çok az Hollanda, Belçika ve Yunanistan'a da gidenler olmuştur. Bu göçün yaşanması geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bir şekilde yaşayan Hıristiyan Arapların geleneklerinin değişmesine sebep olmuştur. Bundan da en fazla etkilenen toplumun temel taşı olan aile ve onun ilk adımı olan evlilik geleneği sarsılmıştır.

Günümüzde sadece yaz mevsiminde (temmuz ve ağustos aylarında) Türkiye'ye izinlerini geçirmek üzere gelmektedirler ve bu dönemde düğünler yapılmaktadır. Yurt dışında yaşayan aileler genelde kendi memleketlerinden kız almayı istemektedirler. Bunu da büyük oranda başarmakla beraber az da olsa yaşadıkları Avrupa ülkesinden insanlarla evlilik olabilmektedir. Türkiye'de buldukları süre çok kısa olduğu için evlilik hazırlıkları da olabildiğince çabuk yapılmaktadır.

Yaz mevsiminde Türkiye'ye gelen ailelerden evlilik çağına gelen kızlar öğrenilir ve belirlenen kız Türkiye'ye gelir gelmez başkaları haber almadan veya istemeden ailesinden istemeye gidilir. Hatta bazen fotoğrafla kız ve erkek birbirini görmeden evlenebilmektedir. Fakat bunun dışında birbirini bir düğünde veya dışarıda görüp beğenen gençler de olmaktadır. Genellikle uygun bulunan kız çok kısa zamanda istenmekte, istendiği günün ertesinde altınlar alınmakta ve bir dahaki sene yurtdışına eşinin yanına vize alıp gidebilmesi için resmi nikah kıyılmaktadır. Bir önceki yıl nikahı kıyılanlar veya aynı yıl tanışanlar vize alabilmişlerse özellikle çoğunluğun bulunduğu temmuz ve ağustos aylarında düğünleri yapılmaktadır. Resmi nikahları kıyılan nişanlı gençlerin birbirleriyle görüşmelerinde herhangi bir kısıtlama olmamaktadır. Kız ve erkek rahat bir şekilde görüşebilmektedirler. Ama burada bunu sınırlandıran süredir, çünkü genelde 20 veya 30 günlük bir süre için Türkiye'ye

gelmektedir. İzin bitiminde her biri Avrupa'nın bir ülkesine gitmekte veya nişanlı çiftlerden biri ertesi sene düğünü yapılanaya kadar Türkiye'de kalmaktadır.

Düğün için daha önceki gibi uzun hazırlıklar yapılmaktadır. Günümüzde herkes temmuz ve ağustos aylarında düğün yaptığı için ve zaman yetmediğinden bir gece olarak yapılabilmektedir. Bir önceki sene nişanlanmış olan gençler Türkiye'ye geldiklerinde düğün öncesi çeyize gitme adı altında alışverişe gitmektedirler, fakat bu gidişte gelin yurt dışına damat evine gideceğinden, yani kaynanasının evinde kalacağından hiç eşya alınmamakta, bol miktarda altın ve elbise alınmakta ve çeyize gidenlerle yemek yendikten sonra geri gelmektedir. Düğünden önce hazırlanmış davetiyeler bütün akraba ve tanıdıklara dağıtılmaktadır. Öğleden sonra damat evinden oynayarak gelini almaya gidilir. Gelin yürüyerek kiliseye getirilir, papaz resmi nikahı olmayan çiftin dini nikahını günümüzde de eskiden olduğu gibi kıymamaktadır. Kilisede nikahı kıyıdıktan sonra damadın ailesinin evine getirilir ve kapıdan girmeden önce yine gelinin kayınbabasından gelin talepte bulunur ve bıçak tutma, hamur yapıştırma, cam bardak ve nar kırma ritüelleri gerçekleştirilir. Fakat günümüzde gelin kayınbabasının evine girerken bir koyun kurban edilmekte ve eve girerken kanın üzerinden atılmaktadır. Düğünler günümüzde yemekli gazino tarzı düğün salonlarında yapılmaktadır. Damadın ailesi kapıda misafirleri karşılamakta eskisinden farklı olarak yemeğe ve hazırlıklara hiç karışmamaktadırlar. Gelin ve damat ise düğüne saat 21.30 – 22.00 gibi gelmektedir. Gelin ve damat kendileri için hazırlanan özel köşede oturarak düğüne izleyip düğüne katılırlar. Düğünlerde yemek olarak kebab, içli köfte, tavuk, pirinç pilavı, alkollü – alkolsüz içkiler, çeşitli meyveler isteyene düğün süresince ikram edilmektedir. Düğün gece yarısını geçtikten sonra devam etmektedir. Gelin ve damat için özel yatak odası ve ev eşyası alınmadığı için birkaç günlüğüne Antakya'daki otelde konaklanmaktadır. Yeni evli çift izin bitiminde eşinin çalıştığı Avrupa ülkesine göç etmektedir.

Fakat tanışma süresi ve geleneklerin önemini kaybetmesi sebebiyle günümüzde gerek Türkiye'de gerekse Avrupa'da yaşayan Hıristiyan Araplarda nişanlanıp ayrılma ve boşanma olayları artmıştır. Hatta Türkiye'de bulunanlardan bazıları Hıristiyanlıkta ikinci bir eş alma izni hiç yokken eşinin üzerine kuma olarak başka bir eş almışlardır. Günümüz gençleri 15 - 20 sene öncesine kadar çok sıkı bir şekilde korunup yaşatılan geleneklerin bir çoğundan habersiz bir şekilde yaşamaktadır. Hıristiyan Araplarda geleneklerinden uzaklaşma o kadar fazla olmuştur ki, daha önceleri nişanlı çiftin birbirini görmesine kesinlikle izin verilmezken, günümüz de kızın ailesi kızlarını nişanlısının bulunduğu ülkeye dahi gönderebilmektedir. Fakat tüm değişikliklerden, boşanmaların artmasından ve geleneksel aile yapısının bozulmasından özellikle büyükler hoşnut değiller.

1970'lerde Gelin ve Damat

1970'lerin Sonunda Gelinler (Eski ve Yeni Gelinler)

1970'lerde Yeni Gelin

2000'li Yıllarda Nikah İçin Kiliseye Yürüyerek Giden Gelin ve Damat

80'li Yaşlarda Bir Hıristiyan Arap Kadını

Antakya'daki Saint Pierre Kilisesi

Altınözü Ortodoks Kilisesi

Altınözü Kilisesi'nin Giriş Kapısı

Kilisenin Diğer Kapısı

Kilise İçindeki İkon

Hıristiyan Arapların Yoğun Olarak Yaşadıkları Sarılar Mahallesi'nden Bir Sokak

Yurt Dışında Yaşayanların Yaptırdıkları Modern Binalardan Biri